

Dva ranosrednjovjekovna ciborija iz Lepura kod Benkovca

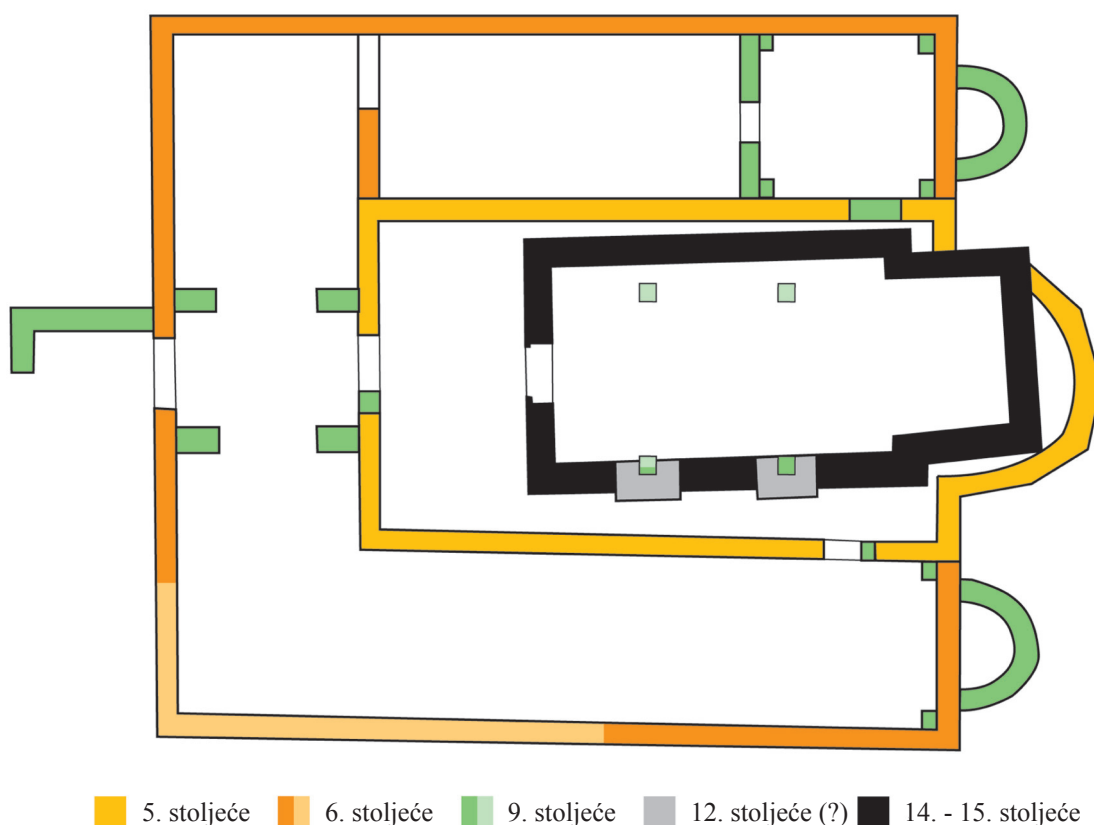
Ivan Josipović

Sveučilište u Zadru
Odjel za povijest umjetnosti
HR, 23000 Zadar
Obala kralja Petra Krešimira IV. 2
ijosipov@unizd.hr

UDK: 73.033 : 726.54 (497.5 Benkovac) „08“
Primljeno: 27. 1. 2012.
Izvorni znanstveni rad

Autor obrađuje tri poznata i veći broj dosad nepubliciranih i tek nedavno otkrivenih ulomaka dvaju ranosrednjovjekovnih ciborija kojima je bila opremljena unutrašnjost crkve sv. Martina u Lepurima kod Benkovca. Jedan od njih dosad nije bio poznat znanstvenoj javnosti, dok je postojanje drugoga već otprije utvrđeno na temelju dvaju vrlo značajnih ulomaka. Novoprepoznati ciborij mnogo je bolje sačuvan, pa je bilo moguće utvrditi njegove izvorne dimenzije, kao i činjenicu da je riječ o instalaciji šesterostrane tlocrtne osnove. Detaljnom analizom svih pripadajućih dijelova autor je došao do zaključka da temeljem stilskih i konstruktivnih karakteristika ciborij treba pripisati tzv. Klesarskoj radionici iz vremena kneza Trpimira koja je djelovala sredinom 9. stoljeća. Od drugog ciborija sačuvalo se tek nekoliko ulomaka koji ne omogućavaju njegovo pouzdano tipsko prepoznavanje i utvrđivanje izvornih dimenzija, ali način klesanja navedenih fragmenata i njihov likovni sadržaj nedvojbeno upućuju na zaključak da je riječ o djelu Benediktinske klesarske radionice iz vremena kneza Branimira, što znači da je nastao u posljednjoj četvrtini 9. stoljeća.

Ključne riječi: Lepuri, crkva sv. Martina, ciboriji, rani srednji vijek, 9. stoljeće

Sl. 1. Tlocrt faza gradnje crkve sv. Martina u Lepurima od kasne antike do kasnoga srednjeg vijeka (prema N. Jakšiću izradio M. Košta)

Lepuri su ravnokotarsko selo koje se nalazi oko 9 kilometara istočno od Benkovca, na trasi asfaltne ceste koja iz tog gradića vodi prema Skradinu. Razrušena crkva sv. Martina na katoličkom groblju u tom selu, koju je velikosrpski agresor u Domovinskom ratu barbarski minirao 1992. godine, zasigurno predstavlja najvažniji predromanički lokalitet otkriven u Dalmaciji nakon završetka Drugoga svjetskog rata. Naime, na tom su lokalitetu od kraja 19. i tijekom 20. stoljeća u više navrata pronalazeni ostaci predromaničkih ulomaka koji su upućivali na postojanje starije ranosrednjovjekovne sakralne građevine,¹ ali su i pojedini pronalasci ranokršćanskih fragmenta navodili na opravdanu pretpostavku da lepurska crkva kontinuitet kulturnog mjesta vuče još iz vremena kasne antike, tj. iz ranokršćanskoga razdoblja.²

1 Usporedi Bianchi 1879, 358; Zlatović 1896, 15, bilj. 2; Marun 1927, 290; Gunjača 1955, 228-229; Gabrić 1974, 49, sl. 22; Gabrić 1976, 219-221, sl. 1-2; Petricoli 1987, 119; Bačić 1989, 91-93, 95-96, bilj. 189; Delonga 1995; Delonga 1996, 96-199; Nimac, Delonga 1997, 77-89.

2 Navedenu je hipotezu temeljem dotadašnjih slučajnih pronalazaka dvaju ranokršćanskih ulomaka, točnije bogato ukrašenog kapitela i fragmenta pluteja (ili možda sarkofaga, *op. a.*), prva iznijela mr. sc. Vedrana Delonga, a njezina je pretpostavka nakon provođenja sustavnih arheoloških iskopavanja u potpunosti potvrđena. Usporedi Delonga 1995, 306-307; Delonga 1996, 196; Nimac, Delonga 1997, 74-75.

Te su pretpostavke u novije vrijeme potvrdila i sustavna arheološka istraživanja koja su na tom lokalitetu provedena u razdoblju od 1997. do 2004. godine.³

Istraživanjima je otkriveno da se ispod manje porušene crkvice nalaze ostaci većega ranokršćanskog kompleksa, a njegovu je jezgru činila jednobrodna crkva s izvana poligonalnom, a iznutra polukružnom apsidom (sl. 1). Ta je građevina okvirno datirana u 5. stoljeće, te se drži da su joj tijekom 6. stoljeća dograđeni bočni prostori i narteks. U 9. stoljeću, točnije u vrijeme vladavine hrvatskog vojvode Trpimira (oko 840. – 864.), a potom i Branimira (879. – 892.), crkva sv. Martina doživjela je ozbiljnije građevne intervencije te je temeljito preuređena i opremljena novim liturgijskim instalacijama. Tako je istočni dio njezinih bočnih prostorija pretvoren u presvođene kapele, a dograđena im je i po jedna polukružna apsida na istočnom, začelnom zidu. U prednjem dijelu kompleksa narteks je pretvoren u *westwerk* te je ispred

3 Voditelj arheoloških iskopavanja, izvođenih u organizaciji i putem programa Konzervatorskog odjela u Zadru, bio je prof. dr. sc. Nikola Jakšić s Odjela za povijest umjetnosti Sveučilišta u Zadru, a u svim su kampanjama s njim surađivali i u njima izravno sudjelovali djelatnici Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu, pa su nakon završetka istraživanja u tu muzejsku ustanovu lepurski nalazi i dospjeli na čuvanje.

njega sagrađen aksijalni zvonik, a u unutrašnjost prvobitne crkve umetnuta su četiri rimska stupa koja su zacijelo nosila središnju kupolu i na koje se naslanjao svodovni sustav građevine. Tijekom romaničkog razdoblja ti su stupovi obzidani kamenim klesancima s laganima u pravilne redove kako bi se učvrstila postojeća konstrukcija crkve, ali je cijeli kompleks nedugo nakon toga ipak postradao. Nad njegovim je ostacima, najvjerojatnije u 14. stoljeću, sagrađena manja jednobrodna crkva s pravokutnom apsidom, a njezin južni zid obuhvatio je i dva južna zidana piona prethodne sakralne građevine.⁴

I ta je crkva pretrpjela ozbiljnija oštećenja u Kandijskom ratu vođenom između Osmanlija i Mlečana od 1645. do 1669. godine, te je u istim gabaritima obnovljena na prijelazu iz 17. u 18. stoljeće,⁵ sačuvavši u svojim donjim dijelovima i ostatke zidova gotičke crkve.⁶ Kako se crkva sv. Martina nalazila na seoskom groblju, stoljetno ukapanje na tom mjestu rezultiralo je znatnim podizanjem razine terena uokolo nje, što je onda zahtijevalo stalne korekcije razine njezina poda i jedinoga zapadnog ulaza.⁷ Iz navedenog razloga, građevini je 1935. godine dozidavanjem podignuta razina perimetralnih zidova za oko jedan metar.⁸ Nakon te intervencije crkva je manje obnove doživjela i u dva navrata tijekom druge polovine 20. stoljeća (1950. – 1955., 1973.),⁹ da bi krajem tog stoljeća, u nesretnim vremenima oružane agresije na Hrvatsku, planskim miniranjem bila razorena do temelja.

Ulomci predromaničkih reljefa u Lepurima, a među njima i neki koji se mogu prepoznati kao dijelovi dvaju

Sl. 2. Ulomci dvaju predromaničkih ciborija iz Lepura koji su pronađeni prije sustavnih arheoloških istraživanja

ciborija, slučajno su pronađeni u nekoliko navrata, ponajprije za obnovu i preuređenja crkve sv. Martina tijekom 20. stoljeća,¹⁰ a pojedini su fragmenti najvjerojatnije bili poznati još od Marunovih obilazaka ovog lokaliteta krajem 19. stoljeća.¹¹ Tako je jedan slučajno pronađeni ulomak predromaničkog ciborija (sl. 2, lijevo) dospio u kninski muzej prije 1927. godine (danas u Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu),¹² dok je fragment drugoga ciborija (sl. 2, sredina), koji je pronađen prilikom obnove crkve u razdoblju od 1950. do 1955. godine,¹³ bio pohranjen u Arheološkoj zbirci Franjevačkog samostana u Sinju.¹⁴ Nadalje, u vrijeme početka arheoloških istraživanja u Lepurima 1997. godine, u literaturi je objavljen još jedan ulomak vijenca ciborija iz Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu čije okolnosti nalaza nisu utvrđene (sl. 2, desno),¹⁵ a on je stilski izrazito srodan ulomku poznatom još iz prve polovine 20. stoljeća.

Ipak, najveći broj predromaničkih fragmenata otkriven je u sustavnim arheološkim istraživanjima od 1997.

4 U to je vrijeme najvjerojatnije porušena i sjeverna kapela kompleksa koja više nikad nije obnovljena, dok je južna kapela preživjela cijelo kasnosrednjovjekovno razdoblje, kao i vrijeme osmanlijske vlasti, te je obnovljena nakon mletačko-turskih ratova u drugoj polovini 17. stoljeća. Jakšić 2000A, 194, 197. Inače, cijeli pregled građevnih faza crkve sv. Martina od kasnoantičkog razdoblja do kraja 17. stoljeća sinteza je znanstvenih spoznaja koje je u četiri navrata objavio glavni istraživač lokaliteta Nikola Jakšić. Usporedi Jakšić 2000A; Katalog 2000, 278, kat. br. IV. 164; Katalog 2001, 463, kat. br. VI. 54; Jakšić 2008, 107-109.

5 Bačić 1989, 96, 98; Delonga 1995, 306; Delonga 1996, 196; Nimac, Delonga 1997, 77-78.

6 Tom je prilikom, kako je već navedeno, obnovljena i južna kapela kompleksa u koju je tada prenesen i najveći dio predromaničkog pločnika iz glavne crkve. To znači da su krajem 17. i početkom 18. stoljeća na ovom lokalitetu, poput gemina, postojala dva crkvena objekta, tj. obnovljena crkva u gabaritima kasnosrednjovjekovne građevine s pravokutnom apsidom i obnovljena predromanička kapela s polukružnom apsidom. Jakšić 2000A, 197. Kada je nakon toga južna kapela srušena, nije moguće utvrditi.

7 Tako je, primjerice, prilikom obnove 1950. godine crkva iznutra nasuta, a njezin pod podignut za oko 30 centimetara. Usporedi Bačić 1989, 99; Jakšić 2000A, 190.

8 Bačić 1989, 99.

9 Gunjača 1955, 228-229; Gabrić 1974, 49; Gabrić 1976, 219; Bačić 1989, 99; Delonga 1995, 306; Nimac, Delonga 1997, 77-78; Marasović 2009, 265.

10 Gunjača 1955, 228-229; Gabrić 1974, 49, sl. 22; Gabrić 1976, 219-221, sl. 1-2; Bačić 1989, 90-101; Delonga 1995, 307; Nimac, Delonga 1997, 77.

11 Marun 1927, 290; Bačić 1989, 95-96, bilj. 189; Delonga 1996, 198-199, kat. br. 167, 168, 170.

12 To se može zaključiti na temelju njegova spominjanja u članku fra Lujke Maruna koji je objavio 1927. godine. Marun 1927, 290.

13 Ulomak je u dosad objavljenoj literaturi prepoznavan kao dio zabata ili pluteja oltarne ograde, a ne kao fragment ciborija. Usporedi Gabrić 1974, 49, sl. 22; Delonga 1995, 313, sl. 9; Nimac, Delonga 1997, 82, 85, sl. 24.

14 Iako bi se ovaj ulomak i danas trebao nalaziti u Arheološkoj zbirci Franjevačkog samostana u Sinju, ondje ga nisam uspio pronaći, pa nažalost postoji mogućnost da je izgubljen. S ovim zaključkom podudarna je i činjenica da nije objavljen ni u recentnoj knjizi u kojoj su, između ostalih značajnih eksponata iz drugih kulturno-umjetničkih razdoblja, vrlo detaljno obrađeni i svi srednjovjekovni predmeti iz te vrlo vrijedne zbirke. Usporedi Župić 2008, 319, 323-324. Inače, za pomoć i suradnju prilikom obilaska navedene zbirke sinjskih franjevaca zahvalan sam njezinu kustosu fra Mirku Mariću i fra Hrvatinu Gabrijelu Jurišiću, te posebno kolegicama Dragani Modrić i Ani Nikolić Malora.

15 Objavljen je u Nimac, Delonga 1997, 80, 84, sl. 23. Njegove dimenzije su: visina 26,5 cm, širina 18,5 cm, debljina (vrh) 11 cm, debljina (sredina) 10,5 cm, debljina (dno) 11 cm, te visina natpisnog polja 7,5 cm.

Sl. 3. Fragmenti dvaju predromaničkih ciborija iz Lepura pronađeni u sustavnim arheološkim istraživanjima u razdoblju od 1997. do 2004. godine

do 2004. godine, a nekoliko tada pronađenih ulomaka objavio je u više navrata voditelj iskopanja Nikola Jakšić.¹⁶ Međutim, u tim je istraživanjima pronađen i veći broj dosad neobjavljenih fragmenata koji su zasigurno, ili vrlo vjerojatno, bili sastavni dijelovi ciborija (sl. 3),¹⁷ a neki od njih međusobno se spajaju i po crti loma (sl. 3,

16 Jakšić 1998, 277; Jakšić 2000A, 196; Jakšić 2000B, 212; Katalog 2000, 279-280, kat. br. IV. 165 - IV. 167; Delonga, Jakšić, Jurković 2001, 52; Katalog 2001, 421, 463, kat. br. VI. 55; Jakšić 2001, 196; Jakšić 2002, 115; Jakšić 2008, 108-109, fig. 9; Jakšić, Hilje 2008, 113-115.

17 Zahvaljujem profesoru Jakšiću koji mi je predložio objavu ulomaka pronađenih u arheološkim istraživanjima koja je vodio na katoličkom groblju u Lepurima. Nadalje, prilikom njihove obrade u depou Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu na razne su mi načine pomogli djelatnici tog muzeja, pa ovom prilikom zahvaljujem Tončiju Buriću, Vedrani Delonga, Anti Miloševiću, Maji Petrincec i ravnatelju muzeja Tomislavu Šeparoviću, a posebnu zahvalnost dugujem Anti Jurčeviću, Martini Jurčević i Nikolini Uroda.

A2, A3; sl. 4, desno).¹⁸ Nadalje, primjetno je da su navedeni ulomci pripadali dvama različitim ciborijima, a to dodatno potvrđuju i njihove likovno-stilske karakteristike koje upućuju na zaključak da je riječ o produktima dvaju već identificiranih klesarskih radionica djelatnih tijekom

18 Novopronađeni ulomci, svi isklesani u kamenu vapnencu, pripadali su dvama različitim ciborijima. Od prvog ciborija (A) sačuvali su se sljedeći fragmenti: četiri ulomka arkade ciborija (A1. dimenzije: 19 x 15 x 14 cm; A2. fragment spojen od dva dijela, dimenzije: 30,5 x 30 x 14,7 cm; A3. ulomak spojen od dva dijela, dimenzije: 74 x 15,5 x 14,3 cm; A4. dimenzije: 22 x 19,5 x 14 cm), jedan kapitel s ostatkom stupa (A5. dimenzije: 31 x 23 x 23 cm), četiri fragmenata kapitela ciborija (A6. dimenzije: 8 x 13 x 8,5 cm; A7. dimenzije: 13,5 x 16 x 6,5 cm; A8. dimenzije: 7,5 x 10,5 x 7 cm; A9. dimenzije: 12, 5 x 10,5 x 12 cm) i dva ulomka stupova ciborija (A10. dimenzije: 26 x 19 x 19 cm; A11. dimenzije: 43 x 20 x 20 cm). Među novopronađenim uloncima kao dijelovi drugoga ciborija (B) mogu se prepoznati dva fragmenta koja su najvjerojatnije pripadala njegovu vijencu: B1. ulomak spojen od dva dijela, dimenzije: 8 x 19,5 10, 5 cm; B2. dimenzije: 14 x 24 x 12,5 cm.

Sl. 4. Ulomak predromaničkog ciborija iz Lepura koji se nalazi u privatnom vlasništvu (*lijevo*) i njegovo spajanje po crti loma s dvama već slijepljenim fragmentima iz Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu (*desno*) (foto: I. Josipović)

9. stoljeća. Pored toga, jedan ulomak ciborija slučajno je pronađen od mjesnog stanovništva neposredno nakon završetka Domovinskoga rata (sl. 4, *lijevo*), a danas se nalazi u privatnom vlasništvu, točnije kod fra Stipe Nimca, redovnika splitskoga franjevačkog samostana Trstenik.¹⁹ Taj se fragment po crti loma spaja s dvama već spojenim ulomcima iz Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu koji su pronađeni u sustavnim arheološkim istraživanjima (sl. 4, *desno*), pa će se upravo ta činjenica pokazati vrlo bitnom, jer će tako spojena cjelina zapravo omogućiti potpunu rekonstrukciju arkade jednog ciborija, a o čemu će više riječi biti u nastavku.

Budući da nedavno otkriveni fragmenti i ulomak koji je slučajno pronađen u razdoblju obnove crkve od 1950. do 1955. godine pokazuju izrazite likovno-stilske i konstruktivne podudarnosti, moguće ih je povezati u jedinstvenu cjelinu, tj. zaključiti da je riječ o dijelovima istog ciborija. Od ukupno petnaest kamenih ulomaka, njih osam bili su sastavni dijelovi arkade (ili arkada) krune ciborija, dok su ostali pripadali donjem dijelu njegove konstrukcije.

Dakle, približan izvorni oblik arkade moguće je rekonstruirati od osam fragmenata (sl. 5), a tako rekonstruirana arkada ima sljedeće dimenzije: visina 96 cm, širina 136 cm, debljina 14-14,7 cm, širina stope 17 cm, promjer luka 103 cm i visina vijenca 24 cm. Sedam ulomaka moguće je točno pozicionirati unutar arkade, dok manji fragment vijenca ciborija s ostatkom dviju kuka može stajati bilo gdje na njegovoj lijevoj polovici. Pet ulomaka spaja se po crti loma u dvije veće cjeline. Veća cjelina spojena je od dvaju fragmenata te je smještena na desnom dijelu arkade i u svome dijagonalnom pružanju

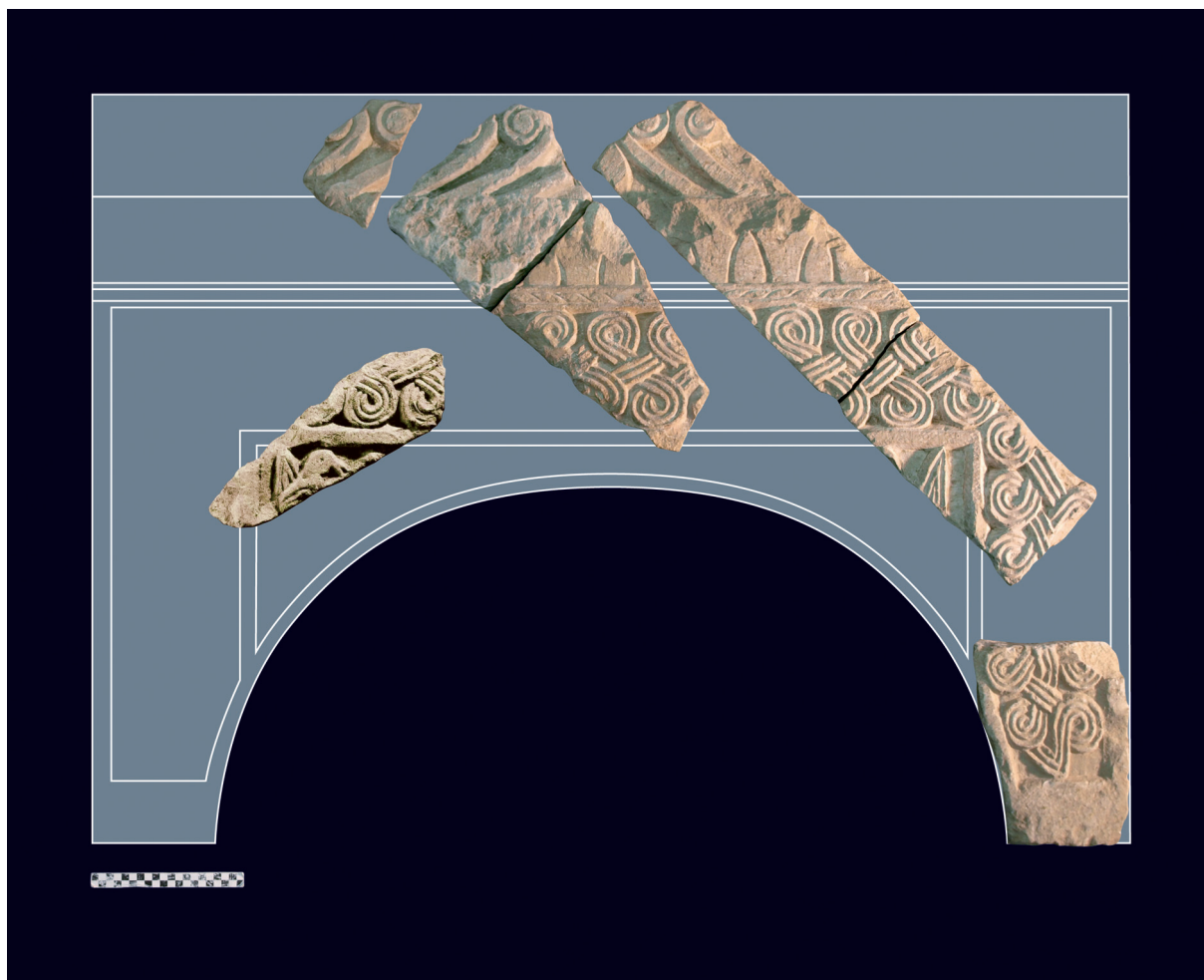
sadrži dio kuka i kimationa iz vijenca, zatim tordiranu traku koja dijeli vijenac od donjeg dijela arkade, dio troprutih traka isprepletenih u obliku osmica te ostatak ptičjega krila ispod njih. Manja cjelina, spojena od triju ulomaka, pripada središnjem dijelu arkade te ona, s izuzetkom motiva ptice, također sadrži iste dekorativne elemente kao i veća cjelina. Obje spojene cjeline u vrhu, sa stražnje strane, imaju duboke i široke zasjekline koje su služile kao ležaj pokrovnih ploča ciborija. Vrlo je važan fragment koji daje predodžbu o lijevoj strani donjega dijela njegove arkade. Na njemu je naime motiv ptice koji je smješten ispod široke trake ispunjene motivom povezanih troprutih osmica. Ta je ptica prikazana s visoko podignutim krilima i s glavom okrenutom u desnu stranu (njezinu lijevu). Isti motiv nalazio se i na desnoj strani arkade, ali se od te ptice, koja je glavom najvjerojatnije bila okrenuta na lijevu stranu (njezinu desnu), sačuvalo tek njezino lijevo krilo i sićušan dio glave.

Posljednji komad arkade koji nam otkriva izvorni oblik cijeloga ciborija jest njezina desna stopa. Taj je ulomak s desne bočne strane zarezan pod kutom od 60 stupnjeva (sl. 6), što neosporno upućuje na zaključak da je riječ o arkadi šesterostranog ciborija.²⁰ Kako je već utvrđeno da je širina rekonstruirane arkade bila otprilike 136 centimetara, lako je dobiti promjer cijeloga ciborija koji je iznosio 272 centimetra. Nadalje, navedeni fragment stope ima dvije isvrđlane rupe, i to na gornjem dijelu gdje mu se nalazi fraktura, i na donjem dijelu koji mu je izvorno sačuvan. Rupe na stopama arkada služile su da bi se one s pomoću metalnih klinova spojile s kapitelima stupova koji su držali krunu ciborija. Prednja strana sačuvane stope lepurskog ciborija ukrašena je gustim prepletom troprutih traka koje su formirale niz učvorenih i isprepletenih osmica, a na ovom su se fragmentu sačuvale tek dvije horizontalno položene osmice kao početak navedenog niza koji se okomito pružao po desnoj bočnoj strani donjeg dijela arkade.

Ipak, što se rekonstruirane arkade tiče, ovdje je potrebno upozoriti na jednu činjenicu. Tordirana traka koja se sačuvala na većim cjelinama arkade ne teče u istom smjeru. Naime, na lijevoj cjelini motiv tordiranog užeta ide nalijevo, a na desnoj udesno. Iako je teoretski moguće da se smjer pružanja tordiranog užeta na arkadi asimetrično prekidao, to nije uobičajena pojava, pa svakako treba uzeti u obzir mogućnost da ove dvije cjeline pripadaju dvjema arkadama ciborija koje su imale identičnu ili sličnu koncepciju. Štoviše, moguće je i da svih pet sačuvanih cjelina pripada različitim arkadama,

¹⁹ Dimenzije ovog fragmenta, koji dosad nije bio poznat našoj znanstvenoj javnosti, jesu sljedeće: visina 27 cm, širina 23,5 cm i debljina 14,5 cm. Ovom prilikom zahvaljujem fra Stipi Nimcu koji mi je omogućio njegovu obradu.

²⁰ O zakonitostima spajanja konstrukcije šesterostranog ciborija vidi više u Vežić 1997, 104-105; Vežić, Lončar 2009, 18.

Sl. 5. Rekonstruirana arkada šesterostranog ciborija (prema ideji autora izradio M. Košta)

pa bi ponuđenu rekonstrukciju trebalo shvatiti kao najvjerojatniji izvorni izgled barem njih dviju.

Kako god bilo, vrlo masivnoj arkadi (ili arkadama) ovoga šesterostranog ciborija lice je bilo podijeljeno na dva osnova dijela: gornji pojas vijenca i donji dio s polukružnim lukom u dnu. Vijenac je bio sastavljen od kuka u gornjoj i kimationa u donjoj zoni. Na lijevoj polovici vijenca kuke su položene nadesno, a na desnoj polovici nalijevo. Oba niza kuka susreću se u središtu vijenca gdje ostaje trokutasti međuprostor koji je ispunjen motivom neprofilirane šiške. Donju zonu vijenca ispunjavao je kimation koji je u svom vrhu bio izrazito plastičan, pa je upravo zbog toga na sačuvanim ulomcima ozbiljnije

oštećen. Kimation je izveden od međusobno spojenih i stiliziranih ljiljanovih cvjetova, a prostor koji je ostao između njih popunjen je glatkim šiljatim listićima. Donji dio arkade s gornje i bočnih strana ukrašavala je široka traka ispunjena složenim motivom formiranim od niza isprepletenih i učvorenih osmica koje su se protezale od jedne do druge stope arkade, omeđujući pritom dva trokutasta polja koja su ostajala između te trake i luka kojim je oblikovana njezina donja strana. Ta dva polja ispunjavala je po jedna ptica, a one su međusobno stajale u čistoj simetriji.

Među sačuvanim predromaničkim ulomcima iz Lepura njih je sedam bilo moguće posve pouzdano, ili bar s većom dozom sigurnosti, prepoznati kao sastavne dijelove donjeg dijela konstrukcije ciborija, tj. njegova stupovlja s kapitelima (sl. 7). Od svih tih ulomaka najvažniji je fragment osmerostranoga stupa koji završava kapitelom (sl. 3, A5), jer je upravo temeljem njega moguće u istu cjelinu povezati i još dva veća ulomka osmerostranih stupova (sl. 3, A10, A11), te četiri manja i oštećena fragmenta kapitelâ (sl. 3, A6-A9). Sami kapiteli bili su horizontalno podijeljeni u dvije zone, s

Sl. 6. Desna stopa arkade šesterostranog ciborija (foto: I. Josipović)

Sl. 7. Klesarska radionica iz vremena kneza Trpimira, Rekonstruirana strana šesterostranog ciborija, sredina 9. stoljeća (prema ideji autora izradio M. Košta)

nizom glatkih neprofiliranih listova u donjoj, te kutnim kukama i različitim manjim segmentima između njih u gornjoj zoni. Njihove kutne kuke imaju vitku dvoprutu nožicu na koju se nastavlja dosta krupna zavojnica s naglašenim kružićem u sredini. Budući da su kapiteli i stupovi isklesani u istom komadu kamena, oni su međusobno odijeljeni dvoprutim horizontalnim prstenom. Dosta velike dimenzije kapitela i pripadajuće kolone otklanjaju mogućnost da je riječ o elementima središnjeg dijela oltarne ograde, pa ih se zbog toga, ali i stilskih i tehničkih podudarnosti s ulomcima koji čine arkadu šesterostranoga ciborija, može smatrati donjim dijelom njegove konstrukcije.

Što se tiče likovnog sadržaja ovog lepurskog ciborija, može se reći da je inovativan u odnosu na ostale, jer se slična ikonografska rješenja ne susreću na dosad poznatim primjerima na istočnoj obali Jadrana. Naime, identičan ili bar približno podudaran likovni sadržaj ne posjeduje nijedan kod nas poznati ciborij, a tek ga je temeljem dvaju detalja moguće povezati s oltarnim četverostranim ciborijem iz crkve sv. Andrije u Betiki koji je datiran u rano 9. stoljeće, a čiji se ostaci čuvaju u

Arheološkom muzeju Istre u Puli (sl. 8)²¹ Prva identična karakteristika jest ta što oba navedena ciborija nemaju uobičajenu široku traku koja prati pružanje luka arkada, a koja je obično ispunjena nekim likovnim motivom ili natpisom, već na tom mjestu imaju samo tanku neprofiliranu letvu lučnog oblika. Drugu međusobnu sličnost predstavlja niz prepleta troprutih osmica koje se pružaju okomito uz rubove jedne bočne arkade betičkog ciborija, a nalazimo ih i kod lepurske arkade. Razlika je samo u tome što arkada ciborija iz Betike navedeni motiv ima samo na rubovima, dok u lepurskom slučaju niz karakterističnih osmica teče i horizontalno poviše luka arkade.

Po načinu klesanja, sačuvanom likovnom repertoaru i konstruktivnim karakteristikama lepurski ciborij pokazuje izrazite sličnosti s reljefima koje je na tom i ostalim dalmatinskim lokalitetima izvela *Klesarska radionica iz vremena kneza Trpimira*.²² To se ponajprije odnosi na uočljivu debljinu njegove arkade, što se podudara s činjenicom da je ta radionica dosta masivno oblikovala i ostale dijelove liturgijskih instalacija, poput pluteja, pilastara i zabata, a kao najbolje analogne primjere moguće je navesti ulomke iz Plavna i Vrpolja kod Knina.²³ Pored toga, na istu klesarsku produkciju upućuju i morelijanski detalji koji se primjećuju pri analizi pojedinih motiva, ponajprije pticâ, kukâ, kimationa i beskonačnog prepleta troprutih traka sa svih dijelova ovoga ciborija. Naime, kada se ti karakteristični motivi i detalji usporede s izvedbom identičnog ili sličnog likovnog sadržaja s više poznatih reljefa s drugih dalmatinskih lokaliteta (Rižinice kod Solina,²⁴ Vrpolje²⁵ i Plavno kod Knina,²⁶ Lopuška glavica u Biskupiji kod Knina,²⁷ Kašić²⁸ i Biljane Donje kod Zadra,²⁹ Žažvić kod Bribira,³⁰ Biograd,³¹

21 Za više podataka o navedenom ciboriju vidi u Katalog 2000, 26-27, kat. br. I. 13; Vežić, Lončar 2009, 68-71.

22 Navedenu klesarsku radionicu identificirao je i imenovao prije tridesetak godina Nikola Jakšić u svojoj doktorskoj disertaciji. Usporedi Jakšić 1986, 48-59, T. V-VIII; Jakšić 1997, 41-43, fig. 1-2.

23 Gunjača 1958, 116-160; Gunjača 2009, 22-64.

24 Bulić 1891, 84-87; Jakšić 1997, 41-42, fig. 1-2.

25 Gunjača 1958, 116-124; Jakšić 1997, 42, fig. 2; Gunjača 2009, 22-30.

26 Gunjača 1958, 124-160; Jakšić 1997, 42-43, fig. 2; Gunjača 2009, 31-64.

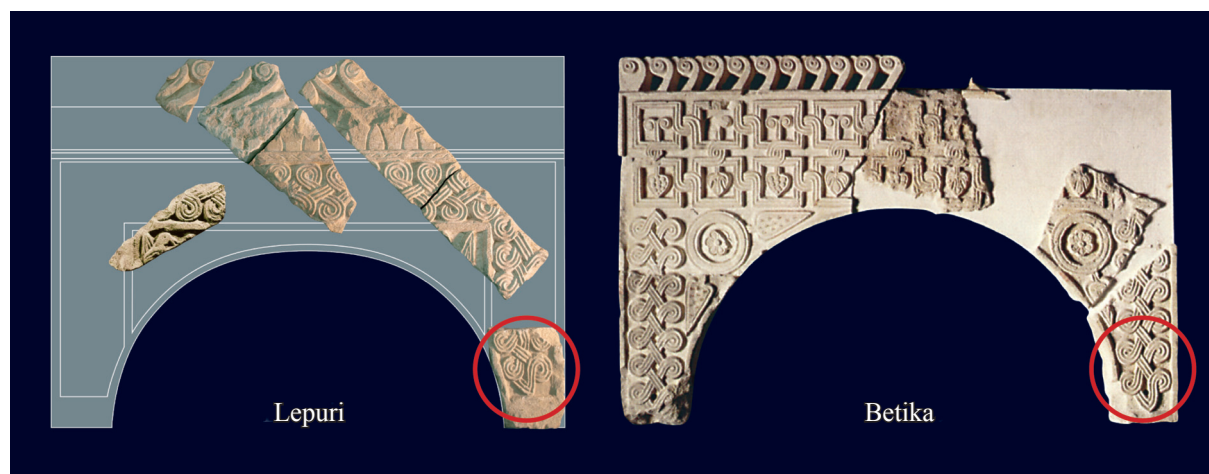
27 Gunjača 1954, 15-22; Jakšić 1997, 42-43, fig. 2.

28 Delonga 1990, 51-55, 65-78; Jakšić 1997, 42-43, fig. 2.

29 Skulpturu s ovog lokaliteta cjelovito je objavila Vedrana Delonga (Delonga 1992, 88-89, 90-108; Katalog 2000, 191-192, kat. br. IV. 16), a kao produkt ove klesarske radionice prepoznao ju je Miljenko Jurković. Katalog 2000, 191, kat. br. IV. 15; Katalog 2001, 449, kat. br. VI. 9.

30 Marun 1896, 120-121; Burić 1986, 172-179; Jakšić 1997, 42-43, fig. 2; Jakšić 2009, 18-20.

31 Juraga 1980, 455-456, 458, 461-462, kat. br. 19, 21, 35 i 54; Jakšić 1997, 42-43, fig. 2.

Sl. 8. Usporedba rekonstruirane arkade šesterostranog ciborija iz Lepura (lijevo) i arkade četverostranog ciborija iz Betike (desno; foto: Z. Alajbeg)

Pridraga kod Novigrada,³² te Korlat kod Benkovca³³), postaje jasno da su izrađeni u istoj klesarskoj radionici.³⁴ Iako na tim lokalitetima nisu pronađeni ulomci ciborija, što donekle otežava uspostavljanje analogija, uporaba identičnih motiva na drugim dijelovima liturgijskih instalacija i način njihove izvedbe ipak dopušta njihovu usporedbu. Tako su, primjerice, kuke iz vijenca lepurskog ciborija po izvedbi najbližije kukama s arhitrava iz Plavna, kimation s tog vijenca podsjeća na kimation zabata iz Rižinica, oblikovanje ptice na arkadi identično je izvedbi istog motiva na pluteju iz Pridrage, a kapitel ovog ciborija najbolje je komparirati sa sličnim primjerkom iz Biograda (sl. 9). Sve uspostavljene analogije upućuju na zaključak da se šesterostrani ciborij iz Lepura može smatrati produktom *Klesarske radionice iz vremena kneza Trpimira* koja je djelovala sredinom 9. stoljeća, pa on tako postaje prvi njoj atribuirani ciborij. Njegovim prepoznavanjem povećan je inače mali broj pouzdano utvrđenih ciborija na teritoriju ranosrednjovjekovne hrvatske države, a od posebnog je značenja činjenica da je riječ o šesterostranom ciboriju, jer su na tom području primjerci takve tlocrtne osnove pronađeni i prepoznati samo u Biskupiji kod Knina i Galovcu kraj Zadra.³⁵

Jedan ulomak drugog ciborija iz Lepura već je odavno poznat u znanstvenoj literaturi (sl. 2, lijevo; sl. 11,

desno),³⁶ a s njim je odnedavno, temeljem stilskih podudarnosti, povezan i fragment koji je prvi put objavljen 1997. godine (sl. 2, desno; sl. 10; sl. 11, lijevo).³⁷ S tim je ulomcima u vezu dovođen i još jedan fragment spojen od dvaju dijelova na kojemu se sačuvao dio natpisa (...c)E IN DECORE D(...),³⁸ ali se zahvaljujući pronalascima novih reljefa iz Lepura i njihovom nedavnom obradom takva pretpostavka sa sigurnošću može odbaciti.³⁹

Prvi ulomak tog ciborija zapravo je njegova desna stopa kojoj se izvorno sačuvalo dno, lučno oblikovani lijevi bok, a djelomično i debljina, dok na desnoj bočnoj strani i gornjoj plohi ima lomove. Lice fragmenta ukrašeno je dvozonskom podjelom. Tako se lijevo nalazi vertikalno orijentirana zona s troprutim prepletom koji oblikuje niz pereca, a desno natpisno polje na kojem se može pročitati dio natpisa (...Chroat)OR(um) D(ux) A(me)N,⁴⁰ dakle njegov završni dio u kojem se spominje

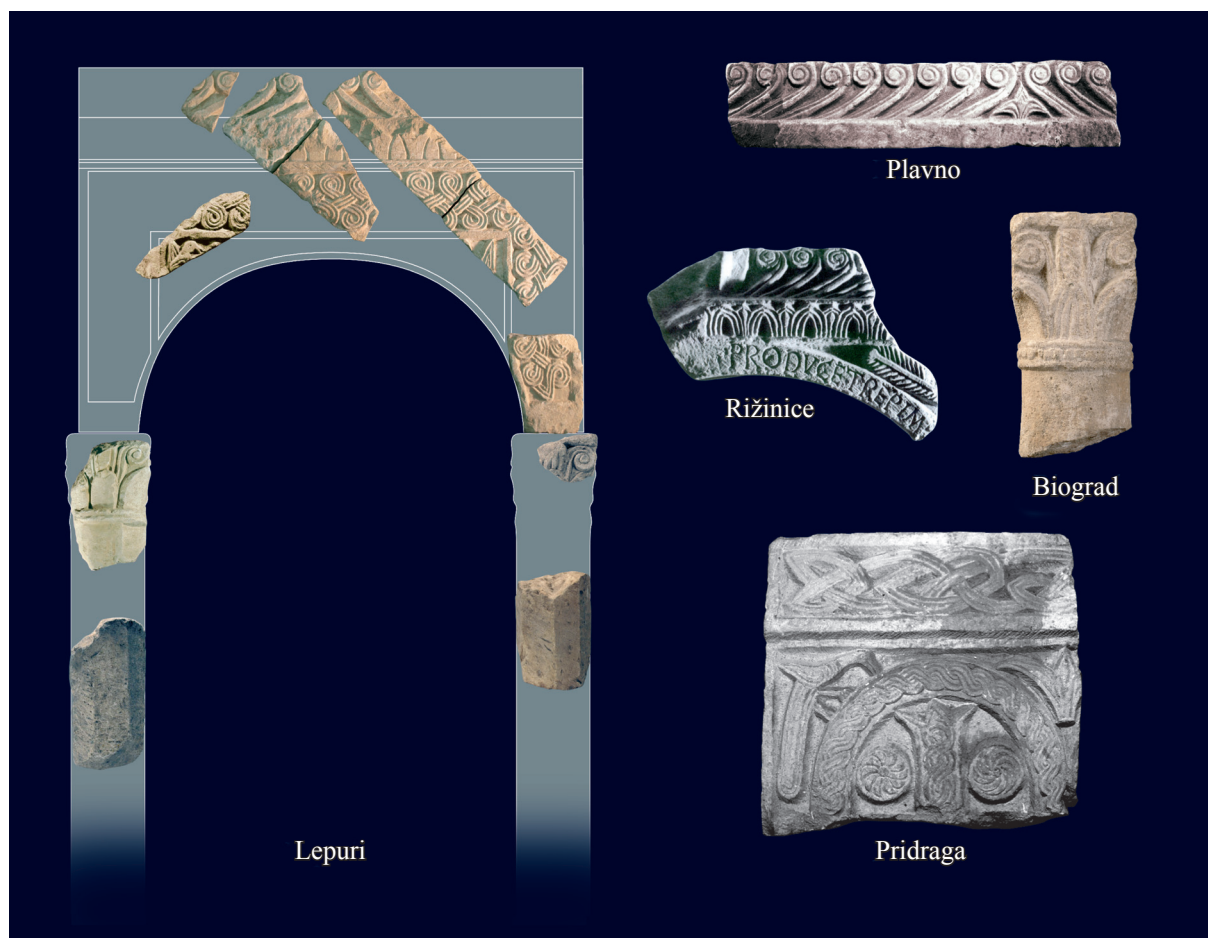
36 Marun 1927, 290; Delonga 1995, 307, 316-318, sl. 3; Delonga 1996, 198, T. LXV, 168; Nimac, Delonga 1997, 80, 82-84, sl. 21; Marasović 2009, 267-268, sl. 302.

37 Nimac, Delonga 1997, 80, 84, sl. 23; Marasović 2009, 268, sl. 303; Vežić, Lončar 2009, 101.

38 Delonga 1995, 307, 310, 315-318, sl. 2; Delonga 1996, 198, T. LXV, 167; Nimac, Delonga 1997, 80, 82-83, sl. 21.

39 Naime, taj je ulomak već Nikola Jakšić smatrao ulomkom luka oltarne ograde (Jakšić 2002, 114, T. III, 7), a Tomislav Marasović pretpostavio je da se on izravno spaja s većim fragmentom luka na kojemu se sačuvao dio uklesanog natpisa (I)OH(anne)S ELECTVS NE(m)PE (...) CIDE..., a koji je Jakšić pronašao na početku sustavnih arheoloških istraživanja u Lepurima, u ljeto 1997. godine. Jakšić 1998, 277; Marasović 2009, 267, sl. 302. Prilikom obrade tih ulomaka u depou Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu tijekom ljeta 2011. godine uspio sam utvrditi da je Marasovićeva pretpostavka bila točna jer se navedeni fragmenti zaista spajaju po crti loma. To ujedno znači da je raspravljani ulomak neosporno pripadao luku oltarne ograde, a ne ciboriju, kako se nekada pretpostavljalo, no o toj temi možda će više govora biti u nekoj drugoj prigodi.

40 Delonga 1995, 316-318, sl. 3; Delonga 1996, 198, T. LXV, 168; Nimac, Delonga 1997, 83, sl. 21; Marasović 2009, 267-268, sl. 302.

Sl. 9. Usporedba ulomaka šesterostranog lepurskog ciborija i reljefa *Klesarske radionice* iz vremena kneza Trpimira iz Plavna, Rižinica, Biograda i Pridrage

i uobičajena titula hrvatskih vladara tijekom 9. stoljeća. Prvi pojas s lijeve strane obrubljuje tanka neprofilirana letva koja ujedno definira i sačuvani lučni isječak. Desno od zone s natpisnim poljem vjerojatno je postojala i treća zona čiji se ukras (kuke?) također okomito pružao po njegovoj površini, ali se ona, nažalost, nije sačuvala.

Ispod prvoga pereca na licu ovog fragmenta probušena je rupa koja se kroz unutrašnjost kamena ukoso spušta prema njegovu dnu, na kojem se nalazi drugi kraj. Ovaj detalj govori kakva je bila orijentacija ovog ulomka unutar cjeline kojoj je nekada pripadao, u ovom slučaju unutar arkade ciborija, jer je navedena rupa služila da se stopa arkade ciborija klinom i tekućim olovom poveže s kapitelom koji je stajao ispod nje. Upravo taj detalj, kao i početak lučne zakrivljenosti na lijevoj strani fragmenta, svjedoče da je zaista riječ o desnoj stopi arkade ciborija.

Drugi ulomak pripadao je vijencu njegove arkade. Izvorno su mu se sačuvali vrh i debljina, dok na ostalim krajevima ima lomove. Na frakturi donje plohe, otprilike po sredini, nalazi se ostatak isvrđlane rupe koja je služila za spajanje vijenca s arkadom s pomoću klina. Na stražnjoj plohi ovog fragmenta, od njegova vrha

do razine početka zone s kukama na prednjoj strani, izvedena je pravilna zasjeklina koja je služila za primanje i učvršćenje pokrova ciborija (sl. 10, desno). Lice ulomka podijeljeno je u tri dekorativne zone koje međusobno odvajaju plastično izvedene razdjelne letve bez profilacije. U gornjem pojasu nalazio se uobičajeni niz krupnih kuka s kratkim neprofiliranim nožicama, od kojih su se sačuvala samo dvije položene na desnu

Sl. 10. Prednja i stražnja strana fragmenta vijenca arkade mlađega lepurskog ciborija (foto: I. Josipović)

Sl. 11. Benediktinska klesarska radionica iz vremena kneza Branimira, Četiri ulomka arkade ciborija, posljednja četvrtina 9. stoljeća

stranu. Središnja zona bila je ispunjena nizom međusobno povezanih i tropruto izvedenih pereca, od kojih je na ovom ulomku vidljiv tek jedan gotovo u potpunosti sačuvan perec, dok se lijevo od njega nazire samo desni kraj njemu susjednoga istovrsnog motiva. U donjem pojasu bio je isklesan natpis, a od njega se može iščitati samo ...IE AD..., pa se na temelju ta četiri sačuvana slova ne može pouzdano razabrati koje su riječi na tom dijelu natpisa bile uklesane. Iako su znatno oštećeni, s ovim je ulomkom moguće povezati još dva fragmenta koja zbog svojih dimenzija i rasporeda ukrasnih motiva upućuju na pretpostavku da su pripadali istoj liturgijskoj instalaciji, tj. da su zajedno s već opisanim ostatkom desne stope nekad činili jedinstveni ciborij od kojega su danas preostala tek četiri ulomka (sl. 11). Nažalost, zbog vrlo malog broja sačuvanih dijelova nije moguće sa sigurnošću utvrditi izvorne dimenzije i oblik ovog ciborija, tj. je li po tlocrtnoj osnovi pripadao kvadratnom ili poligonalnom tipu.

U stilskom i ikonografskom pogledu navedena četiri fragmenta podudarna su s reljefima iz srednje i sjeverne Dalmacije (Nin, Kula Atlagić, Zadar, Otres, Muć, Stupovi – Biskupija kod Knina, Split), ali i s ulomkom arhitrava s otočića Košljuna pokraj Krka,⁴¹ a sve njih ponajbolje predstavljaju ulomci arhitrava s imenom kneza Branimira iz Muća Gornjeg i Otresa (sl. 12). Ta grupa reljefa prepoznata je u znanstvenoj literaturi kao produkt *Benediktinske klesarske radionice iz vremena kneza Branimira*, pa je time ujedno i datirana u doba njegove vladavine, dakle u posljednju četvrtinu 9. sto-

ljeća.⁴² Međutim, dok se na ulomcima vijenca arkade leporskog ciborija vidi uobičajena trodijelna podjela površine kao i na većini arhitrava i zabata u ovoj klesarskoj radionici (kuke u vrhu, zona s motivom pereca u sredini, te natpisno polje u dnu), na sačuvanom dijelu njegove stope može se ustanoviti inverzni raspored potonjih dvaju polja, a isti takav raspored dekorativnih motiva utvrđen je i na ulomcima arhitrava i luka oltarne ograde iz Lepura.⁴³ Nadalje, na ulomcima vijenca arkade ukrasne kuke imaju kratke i neprofilirane nožice, kakve je *Benediktinska klesarska radionica* isklesala na arhitravima i zabatima iz Otresa, Zadra, Košljuna i Stupova u Biskupiji kod Knina, iako je na istim dijelovima liturgijskih instalacija znala oblikovati i kuke s profiliranim nožicama (Nin, Split, Muć, Kula Atlagić) (sl. 12).⁴⁴ Svakako je zanimljivo primijetiti da, jednako kao i prethodno obrađeni, nešto stariji ciborij iz Lepura, i ovaj mlađi lepurski primjerak predstavlja jedini do

42 Naznake prepoznavanja ove klesarske radionice i njezine kvalitete prvi je dao Nikola Jakšić, i to u svojoj doktorskoj disertaciji 1986., a potom i u članku objavljenom u *Starohrvatskoj prosvjeti* 1995. godine. Usporedi Jakšić 1986, 91-96; Jakšić 1995, 147-149. Isti je autor ovu radionicu u potpunosti definirao i imenovao u tekstovima pisanim za izložbe *Hrvati i Karolinzi* 2000. i *Bizantini, Croati, Carolingi* 2001. godine, te u članku iz 2002. godine. Jakšić 2000B, 208-212; Delonga, Jakšić, Jurković 2001, 48-52; Jakšić 2001, 189-196; Jakšić 2002, 113-117. Osim Jakšića, djela ove radionice, koju doduše nije imenovala, u jednu je likovno-stilsku cjelinu ispravno grupirala i Vedrana Delonga, i to prilikom obrade pojedinih ulomaka iz Lepura koji su pronađeni prije sustavnih arheoloških istraživanja. Delonga 1995, 310-311, 316-318.

43 Delonga 1995, 310; Jakšić 2000B, 209; Katalog 2000, 280, kat. br. IV. 167; Delonga, Jakšić, Jurković 2001, 49; Jakšić 2001, 191; Jakšić 2002, 114.

44 Usporedi Jakšić 2002, 114.

41 Jarak 2008.

Sl. 12. Usporedba fragmenata mlađega lepurskog ciborija i reljefa *Benediktinske klesarske radionice* iz vremena kneza Branimira iz Muća Gornjeg, Otres i Kule Atlagić

sada prepoznati ciborij unutar poznatog korpusa djela radionice u kojoj je isklesan.

Na kraju je dva lepurska ciborija potrebno staviti u međuodnos, tj. ukratko se dotaknuti i njihova eventualnog izvornog smještaja unutar predromaničke crkve sv. Marina u Lepurima i njezinih aneksa. Iako je ciborij iz vremena Trpimirove vladavine tridesetak godina stariji od onoga nastalog u doba kneza Branimira, vrlo je vjerojatno da su neko vrijeme zajedno stajali u unutrašnjosti navedenog kompleksa. Ako je to zaista bilo tako, šesterostrani ciborij zacijelo je bio smješten u južnoj kapeli crkve za koju postoje neke skromne indicije da je imala funkciju krstionice,⁴⁵ dok bi u tom slučaju drugi ciborij stajao nad oltarom u svetištu crkve, a iz čega bi onda proizlazio logičan zaključak da je riječ najvjerojatnije

bila o instalaciji četverostranog oblika.⁴⁶ Međutim, u obzir treba uzeti i mogućnost da je šesterostrani ciborij nedugo nakon stavljanja u funkciju iz nekog razloga bio ozbiljnije oštećen, te da je u Branimirovo doba zamijenjen novim, pa se u slučaju prihvaćanja ovakvih promišljanja otvara cijeli niz pitanja o izvornom smještaju starijega šesterostranog ciborija, kao i o tipskoj pripadnosti mlađega.

Kako god bilo, činjenica je da je u Lepurima utvrđeno postojanje dvaju ranosrednjovjekovnih ciborija koji se mogu pouzdano pripisati već prepoznatim i definiranim klesarskim produkcijama, a preko tih atribucija i dosta precizno datirati u sredinu i u posljednju

45 Jakšić 2008, 107; Jakšić, Hilje 2008, 115. Inače, južna je kapela lepurskog kompleksa bila široka četiri metra, tako da je navedeni ciborij, čiji je promjer iznosio 2,72 metra, bez problema mogao stajati unutar navedene prostorije.

46 Ovakvo promišljanje oslanja se na zaključke do kojih je u detaljnom izučavanju ciborija došao Pavuša Vežić, a po kojemu su oltarni ciboriji u pravilu uvijek četverostrani, dok su krstionički, iako u načelu mogu biti i četverostrani, uglavnom poligonalni, tj. šesterostrani ili osmerostrani, s tim da ovi potonji na istočnoj obali Jadrana dosad nisu zabilježeni. Usporedi Vežić 1997, 101-102; Vežić, Lončar 2009, *passim*.

četvrtinu 9. stoljeća. Prepoznavanje starijeg od njih kao šesterostranog ciborija od iznimnog je značenja jer su na teritoriju ranosrednjovjekovne hrvatske države dosad utvrđena samo dva primjerka takve tlocrtne osnove, a na cijeloj istočnoj obali Jadrana tek njih sedam, pa sve te činjenice samo dodatno naglašavaju važnost novoprepoznatoga lepurskog primjerka.

SKRAĆENICE

Bull. dalm.	Bullettino di archeologia e storia dalmata
HAM	Hortus artium medievalium
Kačić	Kačić – zbornik Franjevačke provincije Presvetog Otkupitelja
PIAZ	Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu
PP	Povijesni prilozi
PPUD	Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji
SHP	Starohrvatska prosvjeta
Stud. Var.	Studia Varvarina

LITERATURA

Bačić 1989

S. Bačić, *Perušić – župa Marijina Uznesenja u Zadarskoj nadbiskupiji*, Split 1989.

Bianchi 1879

C. F. Bianchi, *Zara cristiana II*, Zara 1879.

Bulić 1891

F. Bulić, *Natpis Trpimira bana hrvatskoga našast u Solinskom polju*, Bull. dalm. XIV, Spalato 1891, 84-87.

Burić 1986

T. Burić, *Kameni namještaj bazilike u Žažviću*, SHP III/15 (1985), Split 1986, 165-181.

Delonga 1990

V. Delonga, *Starohrvatska crkva na "Mastirinama" u Kašiću kod Zadra*, SHP III/18 (1988), Split 1990, 39-89.

Delonga 1992

V. Delonga, *Kameni spomenici s "Begovače" u Biljanima Donjim kod Zadra*, SHP III/20 (1990), Split 1992, 85-110.

Delonga 1995

V. Delonga, *Predromanički spomenici iz crkve sv. Martina u Lepurima kod Benkovca*, PPUD 35 (Petriciolijev zbornik I), Split 1995, 303-325.

Delonga 1996

V. Delonga, *Latinski epigrafički spomenici u ranosrednjovjekovnoj Hrvatskoj*, Split 1996.

Delonga, Jakšić, Jurković 2001

V. Delonga, N. Jakšić, M. Jurković, *Arhitektura, skulptura i epigrafika karolinškog razdoblja u Hrvatskoj*, Split 2001.

Gabrić 1974

N. Gabrić, *Neobjavljeni starohrvatski spomenici u Arheološkoj zbirci Franjevačkog samostana u Sinju*, Kačić 6, Split 1974, 39-51.

Gabrić 1976

Nikola Gabrić, *Još nekoliko starohrvatskih fragmenata*, Kačić 8, Split 1976, 219-225.

Gunjača 1954

S. Gunjača, *Starohrvatska crkva i groblje na Lopuškoj glavici u Biskupiji kod Knina*, SHP III/3, Zagreb 1954, 7-29.

Gunjača 1955

S. Gunjača, *Rad Muzeja hrvatskih starina u godini 1952.*, SHP III/4, Zagreb 1955, 221-234.

Gunjača 1958

S. Gunjača, *Tiniensia, archaeologica – historica – topographica I.*, SHP III/6, Zagreb 1958, 105-164.

Gunjača 1963

S. Gunjača, *Srednjovjekovni Dolac kod Novigrada*, SHP III/8-9, Zagreb, 1963, 7-66.

Gunjača 2009

S. Gunjača, *Tiniensia, archaeologica – historica – topographica I.*, Split 2009.

Jakšić 1986

N. Jakšić, *Kiparsko klesarske radionice u Dalmaciji od 9. do 12. stoljeća*, doktorska disertacija (rukopis), Zadar 1986.

Jakšić 1995

N. Jakšić, *Klesarska radionica iz vremena kneza Branimira*, SHP III/22, Split 1995, 141-150.

Jakšić 1997

N. Jakšić, *Croatian Art in the Second Half of the Ninth Century*, HAM 3, Zagreb-Motovun 1997, 41-54.

Jakšić 1998

N. Jakšić, *Materijalni odrazi Kolomanove vojne u Sjevernoj Dalmaciji*, PP 17, Zagreb 1998, 269-286.

Jakšić 2000A

N. Jakšić, *Arheološka istraživanja razorene crkvice Sv. Martina u Lepurima kod Benkovca*, SHP III/27, Split 2000, 189-200.

Jakšić 2000B

N. Jakšić, *Klesarstvo u službi evangelizacije*, u: Hrvati i Karolinzi – Rasprave i vrela, Split 2000, 192-213

Jakšić 2001

N. Jakšić, *Scultura e liturgia*, u: Bizantini, Croati, Carolingi. Alba e tramonto di regni e imperi, Milano 2001, 175-197.

Jakšić 2002

N. Jakšić, *Skulptura Branimirova doba u Hrvatskoj*, u: Hrvatska u doba kneza Branimira (Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog u Benkovcu 12. lipnja 1998. godine), Zadar 2002, 111-121.

Jakšić 2008

N. Jakšić, *Il ruolo delle antiche chiese rurali nella formazione del ducato croato medievale*, HAM 14, Zagreb-Motovun 2008, 103-112.

Jakšić 2009

N. Jakšić, *Varvarina praeromanica*, Stud. Var. 1, Zagreb-Motovun 2009, 11-41.

Jakšić, Hilje 2008

N. Jakšić, E. Hilje, *Umjetnička baština Zadarske nadbiskupije – Kiparstvo I*, Zadar, 2008.

Jarak 2008

M. Jarak, *Ulomak arhitravne grede iz zvonika franjevačkog samostana na Košljunu*, PIAZ 24 (2007), Zagreb 2008, 429-435.

Juraga 1980

B. Juraga, *Srednjovjekovni kameni spomenici na području Biograda*, Diadora 9, Zadar 1980, 445-492.

Jurić 2007

R. Jurić, *Istraživanje srednjovjekovnih nalazišta u Korlatu kod Benkovca*, SHP III/34, Split 2007, 267-280.

Jurić 2009

R. Jurić, *Fra Lujo Marun u zadarskom kraju*, u: Zbornik o Luji Marunu (Zbornik radova sa Znanstvenog skupa o fra Luji Marunu u povodu 150. obljetnice rođenja

(1857.-2007.), Skradin-Knin, 7.-8. prosinca 2007.), Šibenik - Zadar - Zagreb 2009, 66-79.

Katalog 2000

Hrvati i Karolinzi – Katalog, Split 2000.

Katalog 2001

Bizantini, Croati, Carolingi. Alba e tramonto di regni e imperi – Catalogo, Milano 2001.

Marasović 2009

T. Marasović, *Dalmatia praeromanica: ranosrednjovjekovno graditeljstvo u Dalmaciji – 2. Korpus arhitekture: Kvarner i sjeverna Dalmacija*, Split-Zagreb 2009.

Marun 1896

L. Marun, *Starohrvatska bazilika u selu Žažviću u bri-birskoj županiji*, SHP II/2, Knin 1896, 116-123.

Marun 1927

L. Marun, *Ruševine crkve Sv. Luke u Uzdlju kod Knina s pisanom uspomenom hrv. kneza Mutimira*, SHP n.s./I/3-4, Zagreb-Knin 1927, 272-315.

Milošević 2000

A. Milošević, *Nove akvizicije Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika od 1995. do 2000. godine*, SHP III/27 (2000), Split 2000, 311-341.

Nimac, Delonga 1997

S. Nimac, V. Delonga, *Lepuri. Stanovništvo i kulturno-povijesni spomenici*, Lepuri 1997.

Petricioli 1987

I. Petricioli, *Spomenici romaničke i gotičke arhitekture u benkovačkom kraju*, u: Benkovački kraj kroz vjekove. Zbornik 1, Benkovac 1987, 113-124.

Vežić 1997

P. Vežić, *I cibori a pianta esagonale risalenti all'alto medioevo in Istria e in Dalmazia*, HAM 3, Zagreb-Motovun 1997, 101-116.

Vežić, Lončar 2009

P. Vežić, M. Lončar, *HOC TIGMEN – Ciboriji ranoga srednjeg vijeka na tlu Istre i Dalmacije*, Zadar 2009.

Zlatović 1896

S. Zlatović, *Topografske crte o starohrvatskim županijama u Dalmaciji i starim gradovima na kopnu od Velebita do Neretve*, SHP II/1, Knin 1896, 14-17.

Župić 2008

B. Župić, *Srednjovjekovni predmeti*, u: Arheološka zbirka Franjevačkog samostana u Sinju, Sinj 2008, 319-336.

SUMMARY

Two early medieval ciboria from Lepuri near Benkovac

Keywords: *Lepuri, St Martin's Church, ciboria, early Middle Ages, 9th century*

The author describes three well-known and a large number of unpublished and only recently discovered fragments of two early medieval ciboria used to furnish the interior of St Martin's Church in Lepuri near Benkovac. One of them is not yet known to the scientific public, while the existence of the other has already been confirmed on the basis of two very significant fragments.

In his recent analysis of preserved pre-Romanesque reliefs from Lepuri the author highlighted eight fragments belonging to the arcade (or arcades) of the crown of a ciborium, with the help of which it was possible to make an ideal reconstruction of the arcade, i.e. obtain an insight into its original dimensions and artistic content. It is clear from the preserved fragment of its right base and the fact that its side was cut at an angle of 60° that this is a hexagonal ciborium, and this fact led to the discovery of the original size of the whole ciborium. Furthermore, the author recognised two large pieces of octagonal columns and several fragments of simple leaf capitals with angle volutes as the lower parts of its construction on the basis of their corresponding dimensions and stylistic uniformity. A detailed analysis of all the constituent parts led to the conclusion that on the

basis of its stylistic and constructional characteristics the ciborium should be assigned to the so-called *Masonry Workshop from the time of Duke Trpimir*, active in the mid-9th century. This recognition has increased the otherwise small number of reliably confirmed ciboria on the territory of the early medieval Croatian state, and the fact that hexagonal ciboria in this area have so far only been found and recognised in Biskupija near Knin and Galovac near Zadar, give additional weight to the importance of this example.

Only a large fragment of a base and fragment of an arcade cornice can be ascribed without doubt to the other Lepuri ciborium, but two smaller fragments decorated with relief can also be connected to it. Because of the very small number of preserved pieces of this ciborium it is not possible to determine with certainty its original dimensions and shape, i.e. whether it belongs to the square or polygonal type according to its floor plan. However, the artistic and stylistic characteristics of the preserved fragments clearly point to the conclusion that this is a work of the *Benedictine Masonry Workshop from the time of Duke Branimir*, which is a reliable indicator for its dating to the last quarter of the 9th century.